

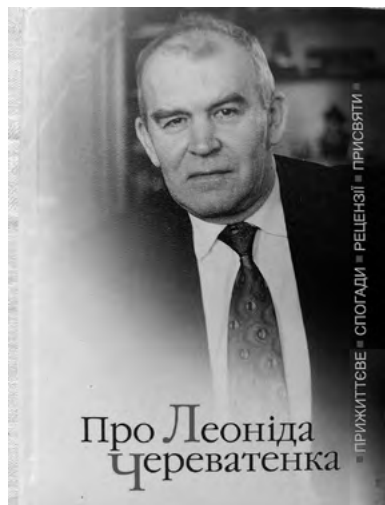
Актуальна спроба оцінити сучасний кінопроцес

«Енергія відродження. Українське кіно 2014–2020».

Колективна монографія. Упорядник і науковий редактор Лариса Брюховецька.

К. Редакція журналу «Кіно-Театр», Видавничий дім «Освіта України», 2022.

Про Леоніда Череватенка. Прижиттєве. Спогади. Рецензії. Присвяти. Упорядниці Валерія Богуславська та Людмила Забарилло. К. Видавничий дім Дмитра Бураго, 2022. 296 с., іл.

З огляду на трагічні події останніх років, серйозні політичні та економічні виклики, фактично з огляду на зміну світоглядної парадигми культурних процесів в Україні, кінематограф, який природно перебуває в мистецькому авангарді й активно розвивається в цих складних умовах, потребує вивчення та осмислення. Останні події кінематографічного життя підтверджують ще недостатньо розкритий могутній потенціал українського кіно з його самобутньою традицією і школою, а також з потенціалом нового цікавого мистецького творчого пошуку й експерименту. Відтак розвідки у цій сфері є актуальними і корисними як для самих учасників кінематографічного процесу, так і для глядачів, а також і для дослідників як самого кінематографа, так і супутніх галузей. Колективна монографія «Енергія відродження. Українське кіно 2014–2020» у цьому сенсі являє собою доволі амбітний багатовекторний проєкт вивчення українського кінематографа в багатьох актуальних площинах. Упорядник і науковий редактор монографії Лариса Брюховецька збирає до дискусії представників різноманітних напрямів кінематографічної і навколоскінематографічної справи. Тут і знані науковці, які переймаються питаннями кіномистецтва, не тільки мистецтвознавці, а й філософи, культурологи, і представники виробництва: режисери документального та анімаційного кіно, кінооператори і педагоги. Таке коло фахівців уможливує найширший підхід до розгляду проблеми, виносить її за межі вузькодисциплінарного дослідження у загальнокультурну площину, де питання кінематографічних практик межують з питаннями історичної, національної, соціальної, геополітичної площин.

Невипадковими видаються ті хронологічні межі, на яких концентрована монографія – це 2014–2020 роки. Фактично Революція Гідності, а надалі події 2014 року задали новий відлік часу історії України. В цих обставинах необхідно проводити артикуляцію (чи навіть реартикуляцію) тих процесів, що відбуваються в кінематографі, аби, принаймні, спробувати їх осмислити, проаналізувати здобутки і втрати, а надалі виробити певний стратегічний план подальшого поступу. В кожній статті зроблено актуальну спробу оцінки кінопроцесу. Кожний автор робить це зі своєї точки зору, оцінюючи той досвід і той матеріал, який має у своєму розпорядженні. Відтак видання насичено текстами висококваліфікованих фахівців у своїх галузях, які дають оцінку сучасної ситуації в кінематографі й подекуди проєктують ці процеси на сфери, далекі від мистецтва. Актуальність представлених матеріалів іще й у тому, що в монографії взагалі вперше пропонується спроба аналізу ситуації в українському кіно з позицій останніх років, а також і з позицій культурно-світоглядних трансформацій. Уже цей факт робить монографію цінним науковим здобутком.

Структурно колективна монографія складається з 4 розділів, які висвітлюють важливі напрямки розвитку сучасного українського кіно. Кожний автор робить свій вагомий внесок у розкриття теми, і зі свого боку значно розширює, і зі своїх позицій конкретизує коло окреслених проблем, відкриває нову актуальну тему у контексті оголошеної розділом. Відтак монографія являє собою чималий калейдоскоп актуальних тем і проблем сучасного кінематографа України, і навіть не тільки кінематографа.

Зі свого боку хоч привітати авторів монографії з актуальними й важливими на сьогодні дослідженнями.

Лариса Наумова

Панорамне розмаїття

Побачила світ книга про Леоніда Череватенка упорядниць Валерії Богуславської та Людмили Забарилло. На її сторінках оприлюднено деякі документи, листування, портрети героя книги авторства його колег та друзів, оцінка його праць, а також фоторепортажі з життєпису Леоніда Череватенка. Але що ж побачить читач за такою протокольною характеристикою, якщо відкриє цю книгу? Передусім, напрочуд імпресіоністичний та некон'юктурний портрет Особистості і цікаву документальну хроніку часу, висвітлену через призму життя неординарної Людини. Слід віддати належне упорядницям книги, вони не уникали та не

ретушували гострих характеристик Леоніда Череватенка. Різні люди і їхні різні думки, знання та мова – все це створює панорамне розмаїття книги, тож вона потенційно здатна захопити широку читацьку аудиторію – навіть тих, для кого ім'я Череватенка почуте вперше. Власне, запропонований формат дозволяє якомога краще розкрити грані Особистості – одного з магістральних представників української культури другої половини ХХ ст. Така візія стане відкриттям для незаангажованого читача, адже ключові українські ЗМІ його виховували та культивують донині у пострадянській парадигмі, для якої українська складова завжди має вторинну, меншшвартісну конотацію.

Отже, кожен поданий у книзі текст є окремою новелою, що представляє життя Леоніда Череватенка різножанрово, у різних іспостах – як дисидента, учасника археологічних розкопок, поета, перекладача, мистецтвознавця, дослідника української літератури й кіно, голови Київської організації Національної спілки письменників, а також як сусіда, друга, колеги, людини енциклопедичних знань. Зокрема, у щоденникових записах Леся Танюка на тлі дружби подружжя Танюк/Корнієнко з Череватенком розкривається широкий соціально-побутовий контекст життя української інтелігенції 1960–1970-х рр., у тому числі засвідчено аспекти репресивного тиску на неї радянської державної системи. У нарисі українського перекладача і мовознавця Віталія Радчука «Лев духу, козак-інтелігент» читач має можливість поринути у майстерню слова – пізнати таїнства і смак перекладацької справи, тут доробок Леоніда Череватенка постає поряд з перекладами Василя Стуса, Миколи Лукаша. Український прозаїк, літературознавець Михайло Слабошпицький цікаво описав співпрацю з Леонідом Череватенком над виданням «Шпиґачок» – корпусу епіграм, пародій та віршованих інвектив неперевершеного мовознавця і перекладача Миколи Лукаша, а також висловив свою оцінку Череватенка в його адміністративному амплуа. Своєрідно вирізняється спогад письменника, журналіста Костянтина Сушка «Він умів слухати землю, і земля його чула», адже це чи не єдиний нарис-спостереження про Череватенка під час археологічних експедицій. Автор зумів розгледіти його відмінність серед загалу археологів, а саме контраст між синкретичністю археологічного дослідження та інструментально-сухою – аналітичною роботою, позбавленою особистісного контакту з предметом дослідження. Леонід Череватенко у певний момент відійшов від археологічних практик з моральних міркувань, адже не сприймав варварського підходу до розкопок курганів, які після дослідження можна було б відновити, аби не спотворювати обличчя степу. Так працювали хіба тільки одиниці археологів, зокібна Борис Мозолевський та Юрій Болтрик, які відновили насипи курганів Драна Кохта (1976) та Огуз (1984).

Хранителька домашнього архіву Леоніда Череватенка Людмила Забарилло вповні описала останні роки життя свого сусіда та друга – людські стосунки, якими був оточений Череватенко, і його професійну відданість, натхненність у справі, навіть попри важку хворобу. Перекладачка Валерія Богуславська зізнається, що Леонід Васильович був для неї «дуже важливою, дуже особливою і потрібною задля душевної рівноваги людиною», відтак, мотивована цією опцією, вона розкрила обставини конфлікту в Національній спілці письменників, що розгорівся між Леонідом Череватенком та Володимиром Яворівським. Хоч у таких ситуаціях важко зберегти об'єктивність, проте важливо їх висвітлювати, у тому числі, як документальне свідчення про саму організацію у відповідний період її історії, так і про персоналій, імена яких на слуху в українському суспільстві – адже до енциклопедій такі знання не потрапляють.

Обставини появи на світ першої поетичної збірки Леоніда Череватенка «Скіфський степ» описав її редактор – письменник, журналіст Олександр Шугай. За цим текстом постає кон'юнктурний контекст публікації видань у радянський час і методики обійти систему, а основне – повага до таланту автора-дебютанта, що переросла у тривалу співпрацю.

Документальний погляд на дослідницьку роботу Леоніда Череватенка виявляє його листування з російським журналістом, письменником Петром Чалим – обоє були захоплені статтю поета, драматурга, жертви сталінських репресій Євгена Плужника і по дециці з'ясовували окремі факти його біографії. Цей спільний інтерес переріс у дружбу. Таких імен, яких повертав з небуття герой презентованої книги, – чимало. Передусім це ті, кого нині називаємо представниками «Розстріляного Відродження». Це і Валер'ян Підмогильний, якого Леонід Череватенко вважав засновником екзистенціалізму – саме у студентські роки на темі Підмогильного Череватенко як старшокурсник філфаку Київського універси-

тету ім. Т. Г. Шевченка вперше зіткнувся з системою. Така «зустріч» з Підмогильним спрограмувала подальшу долю Леоніда Череватенка, вибір ним пріоритетів. Він не міг оминати своєю увагою і постать Олександра Довженка, у його доробку тексти, присвячені класику світового кіномистецтва складають окремих корпус досліджень, що, на жаль, не опубліковані в єдиному виданні. Вартісними є наукові розвідки Череватенка щодо іноземних рецензій на фільми Олександра Довженка, у тому числі його полеміка з рецензією німецького кінознавця та соціолога Зігфріда Кракауера на «Землю». Заслугує також поваги уважне прочитання, документальний аналіз і полеміка Леоніда Череватенка з вітчизняними довшенкознавцями на предмет окремих висунутих ними гіпотез. Серед надбань Леоніда Череватенка у книзі неодноразово згадується створений за його сценарієм режисером Аркадієм Микульським документальний фільм-трилогія про Олега Ольжича «Я камінь з Божої праці...», що об'єднує стрічки: «Ольжич» (1996), «Доба жорстока, як вовчиця», «Незваний воїн» (2000). У 2002 році авторів фільму було удостоєно Шевченківської премії.

Таким чином, на сторінках книги «Про Леоніда Череватенка. Прижиттєве. Спогади. Рецензії. Присвяти» прочитується барвистий портрет Людини, яка відкрила українцям «Розстріляне Відродження», але й сама за життя стала уособленням національного Відродження.

Уляна Петрунів

Валентина Заболотна. **Крок за кроком. Збірник статей і рецензій. Редактор-упорядник В. Фіалко;** вступна стаття – Н. Єрмакова; післямова – О. Клековкін; КНУТКІТ ім. І. Карпенка-Карого, кафедра театрознавства. – К.: «Антиквар», 2021. – 364 с.

Парадокс партеру

«Інтровертність театрознавця – норма», – стверджує Валентина Ігорівна Заболотна у збірнику «Крок за кроком». Скоріш за все, саме тому на обкладинці книги ряди порожніх крісел театральної зали. Знаємо, що в театрі два простори – простір для глядача і простір для актора – можуть об'єднуватися, зливатися, сполучатися. Але в книзі йдеться про театр певного періоду і певних театральних територій. Саме той театр, де простір для публіки (професійної та непрофесійної) – це зала від першого ряду партеру і до останнього й вище – до бельєтажів та ярусів. Концептуальний дизайн обкладинки Михайла Воронкова наводить на роздуми про простір для інтровертного дослідника театру.

Збірник починається з трьох передмов. Це сповнена захоплення стаття кандидата мистецтвознавства Наталії Єрмакової «Вийти з затінку генія» та дві авторські передмови, перша – звернення з вагомою початковою фразою «Якщо ти відкрив цю книжку – ти вже друг і мені, і театру», а друга – «Зустріч з дивом. Спогади завзятої театралки» – завершується заклик: «Ідіть до театру. Зустріньтеся із дивом».

Більше половини століття Валентина Ігорівна уважно вивчала театри України та республік Союзу. В другій передмові прочитуємо дайджест імен, колективів, назв театрів, вистав, весь той багаж, що далі у структурі книги оформлений у розділи публікацій, зроблених у різні періоди життя. Тут фігурують милі «тютя Наташа», тобто Наталія Ужвій у чільній ролі у «Філумені Мартурано» Едуардо де Філіппо, Амвросій Бучма і «диво перетворення теплого милого діда» на іншу людину на кону, сама юна Валентина з її наївною необережністю пояснювати провідним науковцям-чиновникам, що Пекінська опера не має жодного стосунку до європейської. Ми читаємо тут захоплені враження про театри російських столиць. Нині, у час нечувано дикої агресії проти України, такі захоплення аж нервують. Вже перестали рятувати імідж росіян Любімов, Висоцький і «великая русская литература» з її провідними темами «маленького человека» чи «лишнего человека». Ми нині на власній шкірі відчуваємо в містах, передмістях і в доглянутих по-європейськи (після розвалу Совка та колгоспів) мальовничих селах і хуторах рідної України всю «велич» цих маленьких, зайвих людей.

Зате як свіжо звучать тогочасні враження молодого критика про європейськість Паневежиського театру з його душею Юозасом Мільтінісом, про перші вистави Еймунтаса Някрьошуса (вкралася прикра технічна помилка, і він услід за Мільтінісом названий Юозасом), про естонський театр у містечку Тарту «Ванемуйне» та його керівника Каарела Ірда, про Грузію і перші ластівки слави Роберта Стуруа, про білоруський Національний театр ім. Янки Купали і керівника Валерія Раєвського. Колектив цього театру, що перебуває в опозиції до влади, святкував своє недавнє сторіччя по-партизанськи – в лісі за грибами...